

APROXIMACIÓ A LA PRESCRIPCIÓ DE LA VARIACIÓ LINGÜÍSTICA EN CATALÀ*

EXAMINATION OF THE PRESCRIPTION OF LINGUISTIC VARIATION IN CATALAN

LAIA BENAVENT-LLINARES

University of Birmingham, Dept. of Modern Languages
Edgbaston B15 2TT, Birmingham (United Kingdom)

l.benavent-llinares@bham.ac.uk

ORCID ID: 0000-0002-2054-6436

Resum

Aquest article analitza la variació lingüística en els enunciats prescriptius dels capítols sobre sintaxi de la *Gramàtica de la llengua catalana*, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans el 2016, i pretén ser una aproximació a la manera com la gramàtica incorpora i prescriu la variació lingüística. L'article es divideix, d'una banda, en l'anàlisi qualitativa dels enunciats normatius i, de l'altra, en la relació quantitativa dels tipus de variació de la gramàtica. A més a més, també s'estudien els recursos prescriptius amb què es vehiculen els enunciats.

Paraules clau

GIEC, gramàtica normativa, codificació, llengua estàndard, variació lingüística

Abstract

This paper analyses the linguistic variation in the prescriptive statements of the syntax chapters of the Gramàtica de la llengua catalana, published by the Institut d'Estudis Catalans in 2016. It aims to be an examination of how this grammar introduces and prescribes linguistic variation, and it is organised first by focusing on the qualitative data and secondly by considering quantitative data on the type of variation codified in the grammar. Furthermore, the prescriptive resources used in these statements are also studied.

Key Words

GIEC, normative grammar, codification, standard language, linguistic variation

* Aquest estudi va ser possible gràcies a un ajut predoctoral FI 2019 de l'AGAUR vinculat al Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

Durant el segle xx, ja s'havia fet notar la necessitat d'actualitzar la normativa, i sobretot la normativa sintàctica, per incorporar-hi aspectes que en l'obra de Fabra no s'havien tractat, usos més actuals o bé per considerar-hi, quan fos possible, els grans dialectes de la llengua (SEGARRA 1984, 1985; SOLÀ 2011). També es feia necessària una aproximació a la normativa que fos més flexible del que havia estat fins aleshores, i que tingués en compte l'aparició de disciplines com la sociolingüística i la pragmàtica durant el segle xx (MARÍ 1992; PAYRATÓ 2016). En l'àmbit gramatical, l'actualització de la normativa del català es va materialitzar el 2016 amb la publicació de la *Gramàtica de la llengua catalana*.

En aquest estudi partim de la pregunta de recerca següent: com es configura la norma prescriptiva en els enunciats amb variació sintàctica de la GIEC? Aquesta pregunta ens permetrà aproximar-nos a la prescripció de la variació lingüística a la GIEC centrant-nos en la sintaxi, ja que tradicionalment és l'àmbit de la llengua on s'ha posat menys l'atenció, tant des d'un punt de vista descriptiu (RIGAU 1998: 78-79) com prescriptiu (per exemple, FABRA 1918/1933). L'objectiu de l'estudi és analitzar el paper de la variació lingüística en la prescripció de la normativa sintàctica i els recursos amb què es prescriu.

2. PLANTEJAMENT DE L'ESTUDI

Entenem la *Gramàtica de la llengua catalana* partint de l'esquema de la comunicació. És a dir, el text de la GIEC és el missatge produït per un emissor, que és l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), dirigit a un receptor, que són els usuaris de la gramàtica, i publicat en el context d'actualització del corpus normatiu, més concretament de la gramàtica normativa (HAUGEN 1983; GIEC 2016). Com a emissor, l'IEC és jeràrquicament superior al receptor, ja que és una autoritat establerta legalment que té alhora un reconeixement social (BERRENDONNER 1982: 25; COSTA 2008: 2).

La interpretació de la GIEC tampoc es pot deslligar dels actes de parla: l'acte *locuti*, que es dona pel fet d'escriure els enunciats amb

uns mots concrets, l'acte *illocutiü*, que es dona quan els enunciats són dits per l'emissor (una ordre, un prec, etc.) i l'acte *perlocutiü*, que es dona per l'efecte que els enunciats produeixen en el receptor (PAYRATÓ 2010: 80-81; COSTA 2016: 166). En aplicar-ho a la gramàtica normativa, COSTA (2016: 166) afirma:

de vegades els fragments *locutivament* descriptius d'una gramàtica normativa tenen un *sentit* (una *illocutivitat*) deliberadament prescriptiu o —a causa de les característiques de l'obra— adquireixen una *perlocutivitat* prescriptiva (són interpretats com a normatius).

Per tant, assumim que en una gramàtica normativa la descripció no sempre té un impacte només descriptiu en el receptor, sinó que, en aquest context, els enunciats descriptius també es poden interpretar com una prescripció, com una guia en l'ús lingüístic. D'altra banda, també considerem la distinció entre *norma objectiva* i *norma prescriptiva* d'acord amb la distinció que en fa COSERIU (1952: 90):

Aclaremos, además, que no se trata de la norma en el sentido corriente, establecida o impuesta según criterios de corrección y de valoración subjetiva de lo expresado, sino la norma objetivamente comprobable en una lengua, la norma que seguimos necesariamente por ser miembros de una comunidad lingüística, y no aquella según la cual se reconoce que «hablamos bien» o de manera ejemplar, en la misma comunidad. Al comprobar la norma a la que nos referimos, se comprueba cómo se dice y no se indica cómo se debe decir

En parlar de la relació entre els dos tipus de norma, l'autor afirma que «la “norma normal” se adelanta siempre a la “norma correcta”, es siempre anterior a su propia codificación» (COSERIU 1952: 90). Podem trobar normes en funció del territori i de la situació comunicativa que «són preexistents a la intervenció normativa» (MARÍ 2015: 144-145), de manera que conèixer-les prèviament permet seleccionar i codificar les que interessen d'acord amb el model lingüístic previst i desestimar les altres (COSTA 2005: 587-588). Així, les normes objectives poden coincidir o no amb les normes prescrites a la gramàtica normativa i, per tant, assumim que la selecció d'una norma i la posterior codificació

permet validar-ne la prescripció encara que els enunciats es formulin com una descripció.

Sobre la manera com prescriuen les gramàtiques, la bibliografia fa referència a l'ús de recursos prescriptius explícits, la combinació de la descripció i la prescripció, i la prescripció mitjançant l'ús de recursos descriptius amb els quals la prescripció i la descripció coincideix (AYRES-BENNETT 2016: 105-106; 2019: 190; GINEBRA 2017: 11, 13-15; 2021: 151; GROSSE 2020: 418-419). De la descripció amb valor prescriptiu DOLS (2019: 40, 44-45) n'ha anomenat «prescripció de grau zero» i GINEBRA (2017: 14), «enunciat neutre». Partint d'això, hem establert una distinció entre *marques normatives* (recursos explícitament prescriptius) i *marques aparentment descriptives* (recursos lingüístics descriptius que, en el context d'una gramàtica normativa, assumim que també serveixen per guiar els parlants en l'ús de la llengua, com mostrem a la Taula 1, i adquireixen un valor de prescripció) (BENAVENT 2023: 58-61).

Taula 1. Tipus de marques establertes per a l'anàlisi (BENAVENT 2023: 58, 60)

Marques normatives		Marques aparentment descriptives	
Marca d'acceptació	Acceptable No acceptable	Verbs	Trobem, es dona...
Marca d'adequació	Adequat No adequat	Marques de freqüència	És habitual, és freqüent...
Marca de preferència	Preferible Preferiblement	Marques d'equivalència	Equivalent, sinònim...
Marca d'evitació	S'evita Cal evitar	La marca «és propi»	És propi, no és propi, és característic...

Per a la configuració del corpus d'anàlisi, hem buidat manualment els vint-i-dos capítols de «Sintaxi» de la 1a edició de la GIEC (2016)¹ i

1. Hem utilitzat la 1a edició de la GIEC (2016, en paper) perquè la 2a edició (en línia) es va fer pública quan ja s'havia dut a terme l'anàlisi de les dades.

n'ha resultat un corpus amb 489 enunciats normatius amb variació, que hem parametritzat seguint GREGORY & CARROLL (1978) i la «Introducció» de la GIEC (2016). Amb aquesta finalitat, i seguint la definició de *enunciat* segons PAYRATÓ (2008: 1153), hem considerat que un enunciat normatiu és un producte textual que resulta del procés comunicatiu en el context de prescripció lingüística i que vehicula la norma i guia els parlants en l'ús de la llengua (BENAVENT 2023: 46).

3. INTERPRETACIÓ QUALITATIVA DE LES DADES

Tot seguit presentem la interpretació que hem donat als enunciats del corpus, però per qüestions d'espai no podem il·lustrar tots els paràmetres. A l'enunciat (1), vinculat a la variació funcional, la gramàtica presenta el manteniment i el canvi de preposicions davant d'infinitiu i accepta explícitament les dues solucions mitjançant l'estructura *tant... com* i la marca normativa d'acceptació. No obstant l'acceptació explícita de diverses normes, s'hi afegeix una valoració de preferència per als usos formals. La GIEC dona una solució jerarquitzada de dues possibilitats acceptades en els registres formals: el fet que el canvi es marqui com a solució preferible no implica pas que el manteniment de preposicions no sigui vàlid. Més enllà d'això, els exemples mostren les dues possibilitats i la gramàtica se serveix de parèntesis per indicar-ne aquesta jerarquització.

- (1) Així, tenim *Insisteix en els temes de sempre* o *Comptava amb això*, però *Insisteix a* (o *en*) *parlar dels temes de sempre* i *Comptava a* (o *de, amb*) *fer això*. Tant el manteniment de *en* i *amb* com el canvi de preposicions són acceptables, però el canvi és la solució preferible en els registres formals (p. 1011, lletra grossa)²

A l'enunciat (2) la variació funcional es combina amb la variació dialectal: es presenta la norma d'uns parlars en un nivell de llengua concret. Pel fet que és un fenomen vinculat a la llengua col·loquial pròpia

2. El subratllat és meu a tots els fragments de la gramàtica citats.

dels parlars valencians, la GIEC explicita que «s'evita en els registres formals». Així, la gramàtica estableix un límit explícit entre la norma de la llengua col·loquial i la prescripció per a la formalitat mitjana de l'estàndard. De totes les marques normatives (§ 2), aquesta és la que potser té una interpretació menys clara: mentre que DOLS (2019: 45) considera que només indica «una simple constatació», tant els *Documents* (IEC 2018: 47) com la GIEC (2016: xxiii), la GEIEC (2018: «Introducció» § 4) i la GBU (2019: xii) la consideren més aviat una marca normativa. En aquest estudi hem assumit que la prescripció indica que el fenomen s'evita en la varietat estàndard perquè també ho fa l'ús real.

- (2) En l'ús adverbial, en parlars valencians s'adopta col·loquialment la forma mateixa, que s'evita en els registres formals: *Ell mateixa pot encarregar-se'n; Abir mateixa ho vaig saber* (p. 563, lletra menuda)

Les marques normatives com les dels exemples anteriors no sempre són necessàries per prescriure, sinó que els enunciats descriptius en el context d'una gramàtica explícitament normativa poden adoptar un valor implícit de prescripció. A l'enunciat (3) s'hi presenta un fenomen vinculat a la variació funcional, concretament als registres. La gramàtica estableix l'ús de la locució *per part de* a les passives pronominals com a característica «del llenguatge administratiu i del periodístic». En aquest sentit, inferim que l'acceptació del fenomen és implícita pel fet d'haver-lo seleccionat i codificat a la gramàtica sense indicar cap valoració contrària (GIEC 2016: xxii). Així mateix, l'adequació es limita implícitament al llenguatge administratiu i al periodístic, ja que són els àmbits d'on «és característica» la locució, encara que tampoc s'utilitzi explícitament la marca d'adequació. La GIEC selecciona la norma d'aquests registres i la codifica, de manera que només de presentar-la com una descripció ja guia en l'ús lingüístic d'aquesta estructura.

- (3) Les construccions passives pronominals no admeten un complement agent, si no és amb la locució *per part de*: *S'han admès vots particulars per part dels diputats del grup mixt*. Aquesta construcció amb complement agent és característica del llenguatge administratiu i del periodístic en general (p. 504, lletra grossa)

A l'enunciat (4) trobem que s'indiquen els verbs col·loquials que són «equivalents» als verbs implícitament estàndards, però, contràriament a (2), no s'utilitza cap marca normativa, sinó que el fet d'indicar que són «equivalents col·loquials» n'estableix el límit d'ús: per mitjà de recursos descriptius la GIEC estableix que uns pertanyen a la norma de la llengua col·loquial mentre que els altres, no. En aquest sentit, els verbs *clissar-hi*, *galivar-hi*, *guipar-hi* i *llucar-hi* són implícitament acceptables, però només són adequats en l'ús col·loquial, i, per exclusió, no ho són en la varietat estàndard.

- (4) Els verbs *clissar*, *galivar*, *guipar* i *llucar*, equivalents col·loquials de *veure-hi* (o *veure-s'hi*), també duen incorporat el pronom *hi*. (p. 841, lletra grossa)

L'enunciat (5), vinculat al tenor, relaciona l'elisió del verb modal en oracions interrogatives amb els textos instructius, una solució presentada mitjançant la descripció, a partir de la qual entenem que és acceptable i hi és implícitament adequada, perquè es tracta d'una solució que es troba en aquests tipus de text, hi és normal.

- (5) Sovint, especialment en textos que donen instruccions, trobem oracions interrogatives parcials que pregunten sobre un complement del predicat o sobre un adjunt amb un verb modal de possibilitat o d'obligació sobreentès. Així, al costat de *Com podem arribar-hi?*, *Què hem de fer?* o *A qui cal recórrer?*, tenim *Com arribar-hi?*, *Què fer?* o *A qui recórrer?* (p. 1260, lletra menuda)

L'enunciat (6) es vincula a la variació dialectal geogràfica, concretament al dialecte baleàric. La descripció amb què es presenta la norma adquireix un valor de prescripció del qual s'infereix l'acceptabilitat i l'adequació del fenomen en la varietat estàndard del baleàric —és la solució que s'*empra* en aquest dialecte. De l'enunciat es desprèn que és adequat en l'estàndard d'aquest dialecte perquè es tracta d'una gramàtica normativa i l'ús no es vincula explícitament a cap nivell de formalitat concret, cosa que sí que passa amb els col·loquialismes dialectals de (2).

- (6) Precedint un nom propi de persona, es poden utilitzar els articles personals *en* (masculí), *na* (femení) o *n'* (forma apostrofada del masculí o femení) o bé els articles definits paral·lels (*el, la, l'*). El baleàric empra els articles personals en tots els casos: *He parlat amb na Joana, n'Antònia, en Tomeu, n'Ignasi, na Costa i n'Aguiló* (p. 581, lletra grossa)

A l'enunciat (7), que es vincula a la variació dialectal de tipus temporal, la gramàtica contrasta l'ús del relatiu *quant* en lloc de *que* a partir de la norma en la llengua antiga i l'actual: mentre que antigament aquest ús «era possible», actualment és «poc habitual». La contraposició de la norma en dues èpoques diferents fa evident el canvi en l'ús. Així doncs, entenem que els dos usos són implícitament acceptables, però assumim que actualment és més aviat poc adequat en l'estàndard, ja que és «poc habitual» i, en conseqüència, poc general.

- (7) A causa del significat quantitatiu d'aquestes codes, antigament era possible l'ús del relatiu quantitatiu *quant* (i les variants flexives) en lloc del relatiu *que* precedit de l'article. És el cas, per exemple, de l'oració *El pare cull més taronges de quantes pot portar*, paral·lela a la ja citada *El pare cull més taronges de les que pot portar*. L'ús del relatiu *quant*, però, és actualment poc habitual. (p. 1086, lletra menuda)

Finalment, l'enunciat (8) combina la variació dialectal i funcional presentant l'ús de l'estructura *com a què de*, que es vincula al menorquí, amb valor de *quant*, però la primera solució «no transcendeix als registres formals». És un ús implícitament acceptable, però no és adequat en els registres formals. En aquest cas la GIEC estableix el límit per als registres formals, però no la vincula explícitament a cap altre nivell de formalitat, cosa que fa que es doni importància a l'àmbit on no és adequat, perquè el que és rellevant és l'ús en la formalitat mitjana de l'estàndard.

- (8) En menorquí trobem el quantificador quantitatiu amb valor interrogatiu o exclamatiu *com a què de* equivalent a *quant*, que no transcendeix als registres formals: *Com a què d'ametles volem?; Com a què de disbarats!* (p. 643, lletra menuda)

4. INTERPRETACIÓ QUANTITATIVA DE LES DADES

Tot seguit presentem les dades sobre la incorporació de la variació en la codificació sintàctica, que és lleugerament diferent en funció de l'eix de variació (Taula 2) i dels paràmetres a què es vinculen els fenòmens.

Taula 2. Distribució del nombre d'enunciats d'acord amb el tipus de variació (adaptat de BEN-AVENT 2023)

Variació dialectal	193
Variació funcional	201
Combinació de variació funcional i dialectal	95

4.1. *Variació dialectal*

En el corpus hi ha 193 enunciats vinculats a la variació dialectal, que són 344 ocurrences.³ Les dades mostren que en aquest tipus de variació hi predominen les referències a la variació geogràfica, mentre que les marques de variació temporal són quantitativament menors (Taula 3). Cal apuntar que no hem documentat indicadors de variació social, entenent-la com la llengua que permet «the organization of people into different groups», per exemple, la classe alta (GREGORY & CARROLL 1978: 18).

3. Les ocurrences de marques no es corresponen amb el nombre d'enunciats: de vegades un sol enunciat pot incloure més d'una marca. Ho indiquem a la capçalera de les taules.

Taula 3. Nombre d'enunciats amb variació dialectal (BENAVENT 2023: 116)

	Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Variació geogràfica	50	94	144
Variació temporal	19	14	33
Combinació de variació geogràfica i temporal	5	11	16
Variació social	0	0	0
Total	74	119	193

a) Variació geogràfica

Les dades mostren que, en codificar aquest tipus de variació a la GIEC, les referències als dialectes són les que hi tenen un paper més important. Segons PRADILLA (2024: 46), ens trobem en una estandarització «renovada, que trenca amb el principi d'homogeneïtat i inicia un diàleg coral amb noves legitimitats que arriben des de nous centres territorials» i que és «més generosa» des d'un punt de vista geogràfic. Si ens fixem en la Taula 4, hi predomina el nombre d'indicadors que fan referència als cinc grans dialectes del català (central, nord-occidental, septentrional, baleàric i valencià), tot i que es jerarquitzen: el baleàric i el valencià són els dialectes als quals es fa més referència, amb més de 40 ocurrences cadascun, mentre que el central, el nord-occidental i el septentrional són als que menys menció explícita s'hi fa, fins al punt que les ocurrences es redueixen pràcticament a la meitat. Les referències de la GIEC a l'alguerès són mínimes.

Tot i el predomini dels dialectes en la codificació, la GIEC també esmenta alguns subdialectes, encara que les referències explícites que s'hi fan són quantitativament molt menors. De fet, la implicació dels subdialectes en la codificació sintàctica també té un pes desigual: mentre que n'hi ha alguns, com el barceloní, el formenterer, el pallerès o el valencià central, als quals es fan poques o cap referència explícita, també n'hi ha que hi tenen més pes, com el gironí, el tortosí o el mallorquí (Taula 5). La representació dels subdialectes varia segons el dialecte al qual pertanyen: hi ha 16 referències als subdialectes del

Taula 4. Ocurrences referents als dialectes (BENAVENT 2023: 118)

	Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Central	7	7	14
Nord-occidental	7	9	16
Alguerès	1	5	6
Septentrional	6	16	22
Baleàric	13	36	49
Valencià	12	29	41
Total	46	102	148

baleàric, però només 4 als del valencià. Les dades d’aquesta taula contrasten amb les de la Taula 4, cosa que ens permet veure que els fenòmens amb un abast territorial més gran —els dialectes— tenen un paper més important que els d’abast territorial menor —els subdialectes.

Taula 5. Ocurrences referents als subdialectes (BENAVENT 2023: 121)

		Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Central	Barceloní	1	0	1
	Gironí	3	6	9
	Tarragoní	2	0	2
Nord-occidental	Lleidatà	0	1	1
	Pallarès	0	0	0
	Ribagorçà	0	0	0
	Tortosí	4	5	9
Baleàric	Mallorquí	0	6	6
	Menorquí	2	3	5

(Continuació)

Taula 5. Ocurrences referents als subdialectes (BENAVENT 2023: 121) (cont.)

		Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Balearic	Eivissenc	1	3	4
	Formenterer	0	1	1
Valencià	Meridional	0	2	2
	Septentrional	0	2	2
	Central	0	0	0
Total		13	29	42

Un tractament semblant al que reben els subdialectes és el que trobem en relació amb les dues grans àrees dialectals, és a dir, el català oriental i l'occidental: no s'esmenta l'àrea oriental, però sí l'àrea occidental en tres ocasions.⁴ El paper de les dues grans àrees del domini lingüístic també és mínim en la codificació sintàctica, segurament perquè no podem trobar fenòmens comuns a tota l'àrea i, en conseqüència, els límits dialectals són més adequats per a la codificació.

La GIEC també utilitza marques inespecífiques, com «en alguns dialectes», «en certs dialectes» o semblants, ja que sovint no és possible establir l'abast dels fenòmens, sobretot si són compartits per més d'un dialecte (GIEC 2016: xxiv). En aquests casos, la gramàtica emprava aquests indicadors i és un ús quantitativament gens menyspreable (Taula 6).

D'altra banda, en algunes ocasions hi ha marques que no se cenyeixen ben bé a la distribució geogràfica establerta al quadre I de la «Introducció» (GIEC 2016: xxiv). En el corpus és possible trobar indicadors com «en els parlars del Principat de Catalunya» o «en els parlars de la Franja»: en el primer cas, «el Principat de Catalunya» implica una partició dialectal i un abast territorial dels fenòmens diferent del que s'estableix en el quadre esmentat, ja que inclou els dialectes

4. Quan els enunciats combinen la variació (§ 4.3) sí que s'esmenta l'àrea oriental, tot i que les referències a les grans àrees dialectals també són mínimes.

tes nord-occidental i central, i, en el segon cas, es refereix a un territori que no s'hi esmenta (Taula 6).

Taula 6. Ocurrences d'«Indicadors genèrics» i «Altres indicadors» (BENAVENT 2023: 122)

	Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Indicadors genèrics	31	45	76
Altres indicadors	4	6	10
Total	35	51	86

b) Variació temporal

Els tres àmbits de variació temporal que hem considerat són la llengua antiga, la llengua moderna o actual i l'edat dels parlants (Taula 7). Seguint GREGORY & CARROLL (1978: 15), es tracta de «differences in the speech of successive generations» i, en relació amb l'edat dels parlants, cal afegir-hi que «our language develops as we do: we don't speak at fifty as we did at five».

Taula 7. Ocurrences de variació temporal (BENAVENT 2023: 125)

	Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Llengua antiga	18	17	35
Llengua moderna o actual	10	18	28
Edat dels parlants	1	1	2
Total	29	36	65

Les diferències entre aquests paràmetres les podem relacionar amb el fet que els fenòmens vinculats a les etapes de la llengua són més generals que no pas si les solucions lingüístiques s'utilitzen només en una franja d'edat. En aquest sentit, hem considerat l'edat dels parlants com a variació temporal perquè, per exemple, «la parla dels joves» no és igual actualment que fa tres dècades, sinó que hi ha un canvi en la llengua vinculat amb el pas del temps. Tot i així, el límit entre aquesta interpretació o considerar-ho variació social és poc clar.

Quan es tracta d'enunciats vinculats a les etapes de la llengua (llengua antiga i llengua moderna o actual) podem trobar que només s'indiqui una etapa —per exemple, un fenomen que pertanyi només a la llengua antiga— o bé que es contraposi l'ús en la llengua antiga i l'actual, de manera que es fa evident el canvi o el manteniment de la norma.

4.2. Variació funcional

En el corpus hi ha 201 enunciats vinculats a la variació funcional, que són 257 ocurrences. Les dades mostren que el paràmetre predominant en la codificació és el nivell de formalitat, mentre que els altres, com el tenor o els estils, hi intervenen secundàriament (Taula 8).

Taula 8. Ocurrences de marques de variació funcional (BENAVENT 2023: 172)

		Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Nivell de formalitat	Llengua col·loquial	12	23	35
	Llengua informal	22	17	39
	Llengua formal	48	22	70
	Llengua molt/més formal	13	6	19
Mode	Llengua oral	5	4	9
	Llengua escrita	6	3	9
	Esponaneïtat	4	2	6
Tenor		5	12	17
Camp		7	1	8
Registres		17	8	25
Estils		11	9	20
Total		150	107	257

Dins del nivell de formalitat és rellevant destacar que, d'una banda, la GIEC planteja la codificació tenint en compte el continuïum de formalitat en la varietat estàndard, des de situacions informals en què es fa necessària fins a la màxima formalitat pròpia d'ocasions solemnes (GIEC 2016: xxv) i, de l'altra, els indicadors explícits sobre la formalitat es concentren en les marques de «llengua formal», és a dir, l'anomenada formalitat mitjana de l'estàndard, que és l'ús habitual en les situacions comunicatives d'ús públic i, en general, formals (MARÍ 1992: 88; GIEC 2016: xxii). A més a més, en relació amb el nivell de formalitat, la distribució dels enunciats en funció del tipus de lletra permet establir el límit entre els fenòmens estàndards i els que no, i sovint quan es dona una solució col·loquial també es consigna la solució formal o general (BENAVENT 2023: 176-179).

Els altres paràmetres de variació funcional són quantitativament menors. D'entrada, el mode (per exemple, «en la llengua escrita» o «espontàniament») s'especifica quan els fenòmens lingüístics formen part de la norma només de la llengua oral o només de la llengua escrita, de manera que implícitament la gramàtica codifica allò que és comú, però quan la norma d'ús no coincideix, ho especifica. La GIEC també indica alguns fenòmens referits a la llengua espontània, però són quantitativament baixos i ho relacionem amb el fet que una gramàtica normativa codifica per defecte els fenòmens de la llengua planificada, que és el tipus de llengua emprat en les situacions en les quals s'utilitza la varietat estàndard. Així, relacionem l'espontaneïtat amb la llengua col·loquial, d'acord amb la «Introducció» (GIEC 2016: xxv).

Pel que fa als indicadors del tenor, que vinculen els fenòmens amb el propòsit comunicatiu dels textos (per exemple, «textos històrics»), la GIEC presenta algunes normes que s'hi vinculen, que hi són normals, tot i que no sigui una descripció exhaustiva dels textos. La selecció i codificació dels fenòmens permet inferir-ne l'acceptabilitat i l'adequació. Cal tenir present que els tipus de textos que s'esmenten són formals i s'hi utilitza la varietat estàndard.

Els indicadors sobre el camp només fan referència als usos especialitzats (per exemple, «als llenguatges d'especialitat») i no hem detectat cap indicador relatiu a la llengua general en el corpus. Així es fa evident que la gramàtica normativa codifica la llengua general i només

especifica algunes normes per als llenguatges d'especialitat, que pertanyen també a usos formals de la llengua.

De tots els paràmetres que no són el nivell de formalitat, el registre (per exemple, «en el llenguatge periodístic») és l'indicador més important, perquè destaca quantitativament en contrast amb els altres. Entenent el registre com el contínuum dels paràmetres esmentats anteriorment, coincideix que tots els indicadors del corpus tenen en comú la formalitat i la planificació.

Finalment, són força elevades les referències als estils (per exemple, «en textos arcaïtzants», «algun escriptor»), entenent *estil* com a «subdivisió (recursiva) del registre fins a arribar al nivell idiolectal o individual» (PAYRATÓ 2010: 188-189). Tot i que els estils es desvinculen de la norma general, l'ús d'unes solucions o unes altres depèn de l'ús individual de l'autor del text. En aquest sentit, hi ha elements de la llengua col·loquial que permeten recrear un estil «pròxim a la llengua espontània» propi de les situacions, com els diàlegs en novel·les o sèries televisives, en què es pretén imitar la llengua col·loquial, malgrat que el context real no ho és. Així mateix, l'ús de solucions de la llengua antiga permet crear un estil arcaïtzant. D'altra banda, els usos particulars dels autors, tot i que no siguin generals —sinó precisament desviacions de la norma general— queden justificats per l'ús literari.

4.3. *Combinació de variació dialectal i funcional*

D'enunciats que combinin els dos eixos de variació n'hem documentat 95, de manera que en contrast amb la variació dialectal (§ 4.1) i la variació funcional (§ 4.2) són quantitativament menors, i es corresponen a 129 ocurrences de variació funcional i 171 de variació dialectal combinades. En aquest tipus d'enunciats hi predomina la variació geogràfica juntament amb la variació funcional, seguida de la variació temporal combinada amb la variació funcional. En canvi, la combinació dels tres eixos de variació es redueix a menys de la meitat (Taula 9).

Taula 9. Nombre d'enunciats que combinen la variació (BENAVENT 2023: 222)

	Lletra grossa	Lletra menuda	Total
Variació geogràfica + funcional	12	37	49
Variació temporal + funcional	9	24	33
Variació geogràfica + temporal + funcional	7	6	13
Total	28	67	95

La GIEC, en combinar els dos eixos de variació, segueix a grans trets les tendències que hem presentat a § 4.1 i § 4.2, tot i que cal subratllar-ne alguns matisos. D'una banda, el nivell de formalitat continua predominant com a paràmetre de variació funcional, tot i que en aquest cas hi ha una diferència molt més marcada entre els diferents nivells: es posa més èmfasi en els fenòmens col·loquials i formals.

D'altra banda, els dialectes també predominen davant de les referències a les grans àrees dialectals i els subdialectes, que són pràcticament inexistents. En aquest cas, a més, l'impacte dels dialectes en la codificació recau sobretot en el valencià i el baleàric. En aquest tipus d'enunciats la GIEC també emprava indicadors genèrics o altres tipus d'indicadors no previstos a la «Introducció» (BENAVENT 2023: 230-231).

Finalment, no només es combina la variació dialectal i funcional en enunciats en els quals es presenten dialectalismes de la llengua col·loquial i la seva viabilitat en la llengua formal, sinó que la incorporació de la variació temporal centrada en les èpoques de la llengua fa que sigui possible que hi hagi fenòmens de la llengua antiga que es mantinguin actualment en situacions comunicatives de màxima formalitat, en un registre o un tipus de text, ja que els canvis no es donen alhora a tots els territoris ni nivells de llengua (VENY & MASSANELL 2015: 48).

5. RECURSOS PER A LA PRESCRIPCIÓ

Més enllà dels indicadors que relacionen els fenòmens amb la variació, és important veure amb quins recursos lingüístics la GIEC vehicula la prescripció de la variació. D'entrada, la «Introducció» de la GIEC (2016: xxx-xxxI) exposa que s'utilitzen dos tipus de lletra que tenen una implicació en la interpretació de la norma: la lletra grossa serveix per a «l'explicació general» i la menuda, per a les «variants més locals» i «aclariments sobre l'anàlisi gramatical», però «es considera prescindible per a la comprensió del text i l'aplicació de la norma».⁵

A la variació dialectal hi predomina la lletra menuda, que és prescindible per aplicar la norma, però el fet d'incloure els dialectes permet configurar una norma polimòrfica i ajustar-la, adequar-la en funció del territori i jerarquitzar la validesa de les opcions en funció de l'abast territorial de la comunicació (§ 4.1). En canvi, la variació funcional l'acostumem a trobar en lletra grossa i és important assenyalar que en el nivell de formalitat el tipus de lletra permet distingir entre el fenòmens vinculats al contínuum de la varietat estàndard i els que, malgrat que són possibles en català, pertanyen a la llengua col·loquial: la tendència és que els primers es presenten en lletra grossa i els segons, en lletra menuda (§ 4.2). Finalment, l'ús de la lletra grossa i menuda quan es combinen els dos tipus de variació és semblant al dels enunciats quan només es vinculen a la variació dialectal, perquè quan hi intervé aquest tipus de variació la tendència és l'ús de la lletra menuda (§ 4.3).

D'altra banda, a l'apartat § 2 de l'article hem parlat sobre la distinció establerta per a aquest estudi entre les marques que prescriuen explícitament —*marques normatives*— i les marques que són recursos descriptius però que en el context d'una gramàtica normativa es poden interpretar com una prescripció —*marques aparentment descriptives*. La GIEC (2016: xx-xxvi) explicita que els fenòmens són implícitament acceptables i adequats en l'àmbit a què es vinculen si no es diu el contrari, és a dir, si no hi ha una marca normativa; entenem

5. A la «Introducció» de la 1a edició consultable a la versió en línia, el fragment ha canviat: «La lletra grossa és la utilitzada ordinàriament en l'explicació general, mentre que es reserva la lletra menuda per a la resta». Nosaltres hem utilitzat la de la 1a edició en paper. [Consulta: 31/12/2023]

que els fenòmens són acceptables pel fet d'haver estat codificats a la gramàtica i alhora són adequats a l'àmbit de variació a què es vinculen (i no ho són en la resta). La Taula 10 en sintetitza les dades.

Taula 10. Enunciats segons els recursos prescriptius i el tipus de variació (BENAVENT 2023: 134, 190 i 240)

	Variació dialectal	Variació funcional	Combinació de variació
Marques normatives	3	22	22
Lletra grossa	1	12	7
Lletra menuda	2	10	15
Marques aparentment descriptives	190	179	73
Lletra grossa	73	106	21
Lletra menuda	117	73	52
TOTAL	193	201	95

En codificar la variació dialectal, la GIEC empra majoritàriament recursos descriptius, i només en tres casos es prescriu amb marques normatives, que en aquests casos es tracta només de *acceptable* i *s'evita* (BENAVENT 2023: 127-128). Per tant, si no es diu el contrari, els fenòmens amb variació dialectal són implícitament acceptables i implícitament adequats en l'estàndard —perquè no es vinculen a cap nivell de formalitat específic— en funció de l'abast de la comunicació, que alhora permet jerarquitzar les solucions sense necessitat d'indicar-ne la preferència explícitament. En el plantejament sobre l'adequació hi subjau, de totes maneres, una actitud valorativa de guia en l'ús d'acord amb la situació comunicativa (PRADILLA 2024: 31).

La prescripció dels enunciats amb variació funcional no és gaire diferent, ja que també hi predominen els recursos descriptius. No obstant això, en aquests enunciats augmenta el nombre de marques normatives, que generalment es troben vinculades a la formalitat, mentre que la tendència per als altres paràmetres és l'ús pràcticament exclusiu de la descripció. A més, no només es tracta de marques d'evi-

tació i preferència, sinó també de (no) acceptació i (no) adequació. En algun cas l'acceptació i la preferència es combinen perquè primer s'explicita que dues solucions són acceptables i després es jerarquitzen (BENAVENT 2023: 182-185). Així, les referències al nivell de formalitat proporcionen, en certa manera, l'augment de marques normatives, tendència que també observem en els enunciats que combinen la variació dialectal amb la funcional (BENAVENT 2023: 232-236).

6. CONCLUSIONS

En els apartats anteriors ens hem aproximat a la prescripció de la variació lingüística a la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016) a partir dels capítols de «Sintaxi» per mostrar la interpretació que hem donat als enunciats normatius amb variació que s'hi codifiquen (§ 3), el paper dels diferents paràmetres de variació (§ 4) i l'ús dels recursos que la gramàtica utilitza per prescriure (§ 5). Tot seguit presentem les principals conclusions de l'anàlisi.

La integració de la variació a la GIEC es duu a terme predominantment a partir de dos grans eixos: la variació dialectal i la variació funcional. La variació dialectal es veu reflectida en la codificació sobretot mitjançant la variació geogràfica, més concretament a partir dels dialectes, i la gramàtica ho fa de manera jerarquitzada, donant més pes als dialectes valencià i baleàric. Això no exclou alguna referència als subdialectes, que generalment depèn del dialecte al qual pertanyen. D'altra banda, la variació funcional s'incorpora en la codificació sobretot a partir del nivell de formalitat, que permet distingir els fenòmens col·loquials dels que formen part del continuïum de la varietat estàndard, amb el predomini de la formalitat mitjana. Això no exclou que la gramàtica codifiqui altres paràmetres de variació funcional, els quals són formals i planificats (per exemple, fenòmens vinculats a l'estàndard oral o als textos narratius).

La variació es codifica principalment mitjançant recursos descriptius que adopten un valor de prescripció en el context d'una gramàtica explícitament normativa. En aquest sentit, hi ha normes objectives de dialectes o nivells de formalitat que la gramàtica selecciona i codi-

fica, de manera que passen a ser normes prescriptives que guien l'usuari sobre l'adequació dins i fora de l'àmbit a què es vinculen. Fent això, l'acceptació i l'adequació són implícites en enunciat presentats com a descripció, validats pel fet que és una gramàtica normativa i l'emissor és una autoritat. Només puntualment es prescriu explícitament, sobretot quan els fenòmens es condemnen. La gramàtica, doncs, es desvincula del plantejament taxonòmic *correcte/incorrecte* i presenta la norma amb «una mirada descriptiva del fet lingüístic» (PRADILLA 2024: 29). En definitiva, la GIEC codifica la variació per oferir una norma oberta i flexible, polimòrfica tant en l'àmbit dialectal com el funcional, i ho fa sense incidir-hi explícitament en bona part dels enunciat, de manera que l'usuari pot servir-se d'unes solucions o unes altres d'acord amb la situació comunicativa.

BIBLIOGRAFIA

- AYRES-BENNETT (2016): Wendy Ayres-Bennett, «Codification and prescription in linguistic standardisation: myths and models», dins Francesc Feliu i Josep Maria Nadal (ed.), *Constructing Languages. Norms, myths and emotions*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 99-129.
- AYRES-BENNETT (2019): «From Haugen's codification to Tomas's purism: assessing the role of description and prescription, prescriptivism and purism in linguistic standardisation», *Language Policy* 19, p. 183-213.
- BENAVENT (2023): Laia Benavent, *Norma i variació sintàctiques a la Gramàtica de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans* (2016), Universitat de Barcelona: Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Tesis doctoral.
- BERRENDONNER (1982): Alain Berrendonner, *L'éternel grammairien: Étude du discours normatif*, Berna: Peter Lang.
- COSERIU (1952): Eugenio Coseriu, «Sistema, norma y habla», dins *Teoría del lenguaje y lingüística general*, 1967, Madrid: Gredos, p. 11-113.
- COSTA (2005): Joan Costa, *Norma i variació sintàctiques: la concepció de Pompeu Fabra (1891-1948)*, Universitat de Girona: Departament de Filosofia i Filologia. Tesis doctoral.

- COSTA (2008): «Sobre el discurs normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans». En línia a: <https://www.academia.edu/35758684/Sobre_el_discurs_normatiu_de_lInstitut_destudis_catalans> [Consulta: juliol 2020]
- COSTA (2016): «Anàlisi del discurs de la *Gramàtica catalana* (1933) de Pompeu Fabra», dins Francesc Feliu i Josep Maria Nadal (ed.), *Constructing Languages. Norms, myths and emotions*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 161-177.
- DOLS (2019): Nicolau Dols, «Descripció i prescripció en la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918) i la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC (2016)», *Ítaca. Revista de filologia* 10, p. 23-49.
- FABRA (1918/1933): Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana*, dins Jordi Mir i Joan Solà (dir.), *Pompeu Fabra. Obres completes*, Barcelona, València, Palma: IEC; Enciclopèdia Catalana; Editorial Proa; Edicions 3 i 4; Editorial Moll, 2009, vol. 6, p. 263-264.
- GIEC (2016): Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: IEC, 1a ed.
- GEIEC (2018): Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica essencial de la llengua catalana*. En línia a: <<https://geiec.iec.cat/inici>> [Consulta: 10/06/2024]
- GBU (2019): Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*, Barcelona: IEC.
- GINEBRA (2017): Jordi Ginebra, *La nova normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. Guia pràctica*, Tarragona: Publicacions de la URV.
- GINEBRA (2021): «La nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans com a obra descriptiva: primeres valoracions», dins Miquel Àngel Pradilla (ed.), *De llengua i societat: de la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*, Barcelona: IEC, p. 139-154.
- GREGORY & CARROLL (1978): Michael Gregory i Susanne Carroll, *Language and situation. Language Varieties and their Social Contexts*, London, Henley, Boston: Routledge.
- GROSSE (2020): Sybille Große, «French : Normative Grammars», dins Franz Lebsanft i Felix Tacke (ed.), *Manual of Standardization in Romance Languages*, Berlin: De Gruyter, p. 417-440.
- HAUGEN (1983): Einar Haugen, «The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice», dins Juan Cobarrubias i Joshua

- A. Fishman (ed.), *Progress in Language Planning: International perspectives*, Berlin: Mouton.
- IEC (2018): Institut d'Estudis Catalans, «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica», dins Joan Martí i Castell (ed.), *Documents de la Secció Filològica*, V, Barcelona: IEC, p. 35-48.
- MARÍ (1992): Isidor Marí, *Un horitzó per a la llengua*, Barcelona: Empúries.
- MARÍ (2015): «Entre la norma en l'ús i les propostes normatives», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, p. 141-151.
- PAYRATÓ (2008): Lluís Payrató, «L'enunciació i la modalitat oracional», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya (ed.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries, 2a ed., vol. 2, p. 1149-1220.
- PAYRATÓ (2010): *Pragmàtica, discurs i llengua oral*, Barcelona: Editorial UOC, 2a ed.
- PAYRATÓ (2016): «Es pot normativitzar la pragmàtica? Algunes reflexions i alguna proposta», *Els Marges* 108, p. 12-32.
- PRADILLA (2024): Miquel Àngel Pradilla, *Normativitat, (re)estandardització i glotopolítica. Noves mirades des de la sociolingüística catalana*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- RIGAU (1998): Gemma Rigau, «La variació sintàctica: uniformitat en la diversitat», *Caplletra* 25, p. 63-82.
- SEGARRA (1984): Mila Segarra, «Reflexions sobre la normativa sintàctica actual», dins M. Teresa Cabré et al. (ed.), *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les primeres jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona: PAM, p. 13-36.
- SEGARRA (1985): *Història de la normativa catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- SOLÀ (2011): Joan Solà, «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», dins *L'última lliçó. Textos polítics i acadèmics*, Barcelona: Empúries.
- VENY & MASSANELL (2015): Joan Veny i Mar Massanell, *Dialectologia catalana*, Barcelona: Edicions UB.